

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 6

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

YUNUS EMRO IJODIDA TASAVVUFİY G'ÓYALAR VA INSONPARVARLIK TALQINI

Azizova Madina Muhiddin qizi

Xalqaro innovatsion universiteti

O'zbek filologiyasi va jurnalistika kafedrası o'qıtuvchısı

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIII-XIV asrlarda Onado'lida yashab ijod etgan buyuk turk mutasavvif shoiri Yunus Emro ijodining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, uning asarlaridagi ilohiy ishq, insonparvarlikma'rifatparvarlik va tasavvufiy g'oyalar tahlil qilinadi. Shuningdek, Yunus Emro she'riyatining turkiy til taraqqiyotidagi o'rni hamda Xoja Ahmad Yassaviy maktabi bilan aloqadorligi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Yunus Emro, tasavvuf, Ahmad Yassaviy, ilohiy ishq, insonparvarlik, Onado'li, turkiy she'riyat, "Risalat un-Nushiyya", bag'rikenglik, ma'rifatparvarlik, ilm, tasavvuf, o'zlikni anglash, jaholat, axloq, komil inson, amol.

Kirish. XIII-XIV asrlar Onado'li (Kichik Osiyo) hududi siyosiy parokandalik, mo'g'ullar istilosi va ijtimoiy inqirozlar davri edi. Bunday murakkab sharoitda xalqqa ma'naviy tirgak bo'la oladigan tasavvufiy oqimlar va ularning namoyandalari maydonga chiqdi. Ana shunday buyuk siymolardan biri, turkiy adabiyot va tasavvuf falsafasining eng yorqin yulduzi Yunus Emrodir. U o'zining sodda, samimiy va chuqur falsafiy she'rlari bilan nafaqat Onado'li, balki butun turkiy dunyo ma'naviyatiga ulkan ta'sir ko'rsatdi. Insoniyat tarixida ma'naviy uyg'onish va ma'rifat tarqalishiga xizmat qilgan siymolar har doim jamiyatning ilg'or harakatlantiruvchi kuchi bo'lib kelgan. Turkiy she'riyatning eng go'zal namunalarini yaratgan Yunus Emro aynan shunday ma'rifatparvar ijodkordir. Yunus Emro ijodini o'rganish bugungi kunda umumbashariy qadriyatlarni, dinlararo va millatlararo bag'rikenglik g'oyalarini targ'ib qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yunus Emro she'riyatidagi ma'rifatparvarlik an'anaviy tasavvufiy doiradan chiqib, keng xalq ommasiga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. Shoir insonlarni qorong'ulikdan nurga, jaholatdan ilmga va ruhan yuksalishga chorlaydi. Uning ijodida ilm o'rganish shunchaki rasmiy ma'lumot olish emas, balki qalbni poklash, insoniylik mohiyatini tushunish va Yaratganni tanish vositasi sifatida talqin qilinadi.

Yunus Emro va Yassaviylik an'analari. Yunus Emro shaxsiyati va ijodiy yo'li bevosita Markaziy Osiyo tasavvuf maktabi, xususan, Xoja Ahmad Yassaviy asos solgan yassaviylik tariqati bilan bog'liq. Tarixiy manbalar va tazkiralarga ko'ra, Yunus Emroning ustozı Tapduq Emro bo'lib, u Yassaviy maktabining Onado'lidagi davomchilaridan biri (Baroq Boboning shogirdı) bo'lgan.

Yassaviyning "hikmat" an'anası Yunus Emro ijodida "ilohi" (diniy-tasavvufiy qo'shiqlar) shaklida davom etdi. Har ikki shoir ham tasavvufning murakkab falsafiy tushunchalarini oddiy xalq tushunadigan tilda, xalq og'zaki ijodi o'lchovlaridan (barmoq vaznida) foydalangan holda yetkazib berishgan. Har ikki mutasavvif she'riyatida ma'rifatparvarlik g'oyalari targ'ib etilganiga guvoh bo'lamiz. Yunus Emro ma'rifatparvarligining eng yuksak cho'qqisi — insonning o'zligini anglashi masalasidir. Shoir fikricha, har qanday ilmdan ko'zlangan asosiy maqsad insonning o'z kimligini, dunyoga kelishdan murodini bilishidir. U o'zining mashhur she'rida shunday yozadi:

Ilm — ilm bilmoqdir, ilm — o'zni bilmoqdir,

Sen o'zingni bilmasang, bu qanday o'qimoqdir?

Ushbu satrlarda buyuk bir falsafiy haqiqat yotadi. Tashqi dunyoni o'rganish, yuzlab kitoblarni yod olish, agar insonni o'z ichki dunyosini isloh qilishga, o'z qusurlarini ko'ra olishga olib kelmasa, foydasiz mashg'ulotdir. Yunus Emro "o'zini bilgan — Robbini

biladi" ("Man 'arafa nafsahu faqad 'arafa rabbahu") hadisiga tayanib, haqiqiy ma'rifatni o'zlikni anglash bilan bog'laydi. Yunus Emro quruq nazariy ilmga qarshi chiqib, ma'rifatning amaliy ahamiyatini birinchi o'ringa qo'yadi. Uning fikricha, amalsiz ilm — mevasiz daraxt kabi foydasizdir. Jamiyatda olimlik da'vo qiladigan, ammo o'z ilmigiga amal qilmaydigan, kibrga berilgan kishilarni keskin tanqid qiladi:

To'rt kitobning ma'nisin o'qidim, tahsil etdim,

Ishqqa kelgach, ko'rdimki, bir alifcha bo'lmadim.

Shoir bu yerda "to'rt kitob" (Tavrot, Zabur, Injil va Qur'on)ni shunchaki tillarda takrorlab, uning tub ma'nosini (ya'ni mehr-shafqat, muhabbat, adolatni) hayotga tatbiq etmagan soxta olimlar (zohidlar) obrazini tanqid ostiga oladi. Haqiqiy ma'rifatli inson — ilmiga rioya qilgan, kibrdan uzoq, kamtarin zotdir.

Ilohiy ishq — Yunus Emro falsafasining o'zagi. Yunus Emro ijodining markaziy tushunchasi — Ilohiy Ishqdir. Tasavvufiy ontologiyaga ko'ra, borliqning yaratilish sababi sevgidir. Shoir buni juda sodda va go'zal tarzda ifodalaydi:

Yaratilganni sevdik,

Yaratgandan o'turu (tufayli).

Ushbu bayt Yunus Emro falsafasining xulosasidir. Shoir uchun har bir mavjudot, har bir inson Yaratganning tajalliysi (aksi) hisoblanadi. Shuning uchun insonga muhabbat qo'yish — Ollohga muhabbat qo'yish bilan barobardir.

Yunus Emro she'rlarida solihning (Haq yo'lovchisining) maqsadi jannat ne'matlariga erishish emas, balki bevosita Haq taoloning visoliga yetishish ekanligi ta'kidlanadi:

Jannat-jannat deganlari,

Bir necha ko'shk ila huri.

Istaganga bergin uni,

Manga Seni kerak, Seni.

Bu yerda shoir tasavvufdagi "fano fillah" (O'zligini Ollohda yo'qotish) va "baqo billah" (Olloh bilan mangu qolish) maqomlarini nazarda tutadi.

Insonparvarlik (gumanizm) va bag'rikenglik. Yunus Emro ijodi o'zining bag'rikengligi (tolerantlik) bilan ajralib turadi. U insonlarni dini, irqi, millatidan qat'i nazar bir ko'z bilan ko'rishga chaqiradi. Shoir g'oyalariga ko'ra, agar insonning qalbi toza bo'lmasa va u boshqalarni kamsitsa, qilgan ibodatlar qabul bo'lmaydi:

Bir kez ko'ngil yiqding esa,

Bu qilingan namoz emas.

Ettmish ikki millat daxli,

Qo'l-yuzini yuvmish emas.

Shoir "yetmish ikki millat" deganda butun insoniyatni nazarda tutadi va inson qalbini sindirish (ko'ngil og'ritish) eng katta gunoh ekanligini uqtiradi. Ushbu gumanistik qarashlar o'rta asrlardagi mutaassiblikka qarshi qaratilgan ma'naviy isyon edi. Yunus Emro yashagan davr urushlar, mo'g'ullar istilosi va ijtimoiy tushkunlik davri bo'lganligi sababli, xalq orasida jaholat, adovat va g'ofillik keng tarqalgan edi. Shoir she'riyati ana shu ma'naviy kasalliklarga qarshi davo o'laroq yangradi.

U insonlarni g'azab, nafs, hasad va kibr kabi salbiy illatlardan xalos bo'lishga chaqiradi. Bu illatlarni u jaholatning belgilari deb hisoblaydi:

G'azab va kin yo'ldoshidir g'ofillarning,

Ma'rifat aslo kirmas bag'ri qora qalbga.

Shoir ma'rifatni qalb nuri deb biladi. Qalb poklanmas ekan, unga ma'rifat nuri kirmaydi. Yunus Emro odamlarni bir-biri bilan ahil yashashga, bag'rikenglikka o'rgatadi. Uning

"Yetmish ikki millatga bir ko'z bilan boqish" g'oyasi bugungi kun tili bilan aytganda bag'rikenglik (tolerantlik) madaniyatining poydevoridir.

Sodda turkiy til va badiiy mahorat. Yunus Emro yashagan davrda Onado'lida arab va fors tillari ilm-fan hamda saroy adabiyoti tili hisoblangan. Shunday bir davrda Yunus Emro o'z asarlarini xalq tushunadigan turkiy tilda yozdi va turk adabiy tilining (Eski Onado'li turkchasi) shakllanishiga ulkan hissa qo'shdi. Uning badiiy mahorati murakkab falsafiy-tasavvufiy terminlarni oddiy metaforalar va xalqona iboralar orqali ifodalay olishida namoyon bo'ladi. Masalan, uning "Sariq gul bilan suhbat" yoki "Dardli oqar daryo" kabi allegorik she'rlari badiiy jihatdan mukammal san'at namunasidir. Shuningdek, uning didaktik xarakterdagi "**Risolat un-Nushiyya**" (Nasihatlar risolasi) asari ham masnaviy janrida yozilgan bo'lib, unda insoniy fazilatlar va qusurlar timsollar orqali tahlil qilinadi. Yunus Emroning ma'rifatparvarlik g'oyalari faqat uning she'rlari mazmunida emas, balki u tanlagan tilda ham namoyon bo'ladi. O'sha davr ilmiy-falsafiy doiralarida fors va arab tillari hukmron bo'lgan bir paytda, u xalqqa tushunarli bo'lgan sof turkiy tilda ijod qildi. Bu orqali u eng murakkab falsafiy va ma'naviy tushunchalarni oddiy xalq ommasiga yetkazib berdi. Bu o'z navbatida turkiy xalqlar orasida savodxonlik va ma'naviy ongning yuksalishiga sabab bo'ldi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Yunus Emro shunchaki diniy-didaktik shoir emas, balki turkiy tasavvuf falsafasini eng yuqori cho'qqiga olib chiqqan mutafakkirdir. Uning ijodida:

1. Yassaviylik tariqatining axloqiy prinsiplari Onado'li muhitiga moslab boyitildi;
2. Dinlararo va millatlararo bag'rikenglik, umumbashariy gumanizm g'oyalari ilgari surildi;
3. Turkiy tilning badiiy va falsafiy imkoniyatlari yuksak darajada namoyon etildi.

Yunus Emro she'riyatidagi ma'rifatparvarlik g'oyalari inson shaxsini shakllantirish, uni ma'naviy-axloqiy jihatdan yuksaltirishga xizmat qiladi. Shoir talqinidagi ma'rifat — bu insonning o'zligini va Yaratganni anglashi, ilmning faqat tilda emas, amalda va go'zal axloqda namoyon bo'lishi, jaholat, kibr va g'ofillikka qarshi qalb pokligi bilan kurashishdir.

Yunus Emro ilgari surgan umumbashariy ma'rifiy g'oyalar asrlar o'tsa-da, o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Uning o'gitlari bugungi kunda ham komil inson shaxsini tarbiyalashda dasturilamal bo'lib xizmat qiladi. Yunus Emro merosi bugun ham dolzarb bo'lib, insoniyatni o'zaro birdamlikka, qalb pokligiga va ilohiy muhabbatga chorlab turibdi. Bejizga UNESCO qarori bilan 1991-yil xalqaro miqyosda "Yunus Emro yili" deb e'lon qilinmagan edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ko'pruluzoda, Fuod. "Turk adabiyotida ilk mutasavviflar". - Toshkent, 2001.
2. Yunus Emro. "Devon". (Nashrga tayyorlovchi: Mustafu Tatji). - Anqara, 1990.
3. Komilov, Najmiddin. "Tasavvuf". - Toshkent, "Movarounnahr", 2009.
4. Haqqulov, Ibrohim. "Taqdir va tafakkur". - Toshkent, "Sharq", 2007.

